

UOT: 338.45

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA KƏND TƏSƏRRÜFATI MƏHSULLARININ İSTEHSALINA VƏ EMALINA DAİR STRATEJİ YOL XƏRİTƏSİNİN (SYX) REALLAŞDIRILMASINA İNNOVASIYA DƏSTƏYİNİN İŞLƏNİLMƏSİ

Z.F. ƏZİZOV

Azərbaycan Texniki Universiteti

Məqalədə Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalına dair SYX-nin uğurla reallaşdırılması məqsədilə işlənmiş innovasiya dəstəklərindən nümunələr öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: strateji yol xəritəsi; reallaşdırma; innovasiya dəstəyi; ərzaq təhlükəsizliyi; torpağın şoransızlaşdırılması; bioloji texnologiya; su anbarları; çəltikçilik.

Azərbaycanda Strateji Yol Xəritələrində qaldırılan problemlərin həllinə innovasiya dəstəyinin verilməsi ideyası 2017-ci ildə A.H.Tağıyev tərəfindən [2] müəyyən edilmişdir.

İnnovasiya dəstəyi dedikdə - hər hansı bir problemin həllində innovasiya yanaşmaları, metodları, ideyaları və texnologiyalarından geniş istifadə edilməsi nəzərdə tutulur.

Burada biz, aqrar sahənin SYX-də nəzərdə tutulmuş bütün problemlərin həllinə innovasiya dəstəyinin verməsinə qarşıya məqsəd qoymamışıq.

Yalnız, SYX-də verilən vacib hesab etdiyimiz problemlərin həlli üçün hazırladığımız innovasiya dəstəklərindən [3] nümunələr verəcəyik.

İnnovasiya dəstəyi verilən problemlər aşağıdakı istiqamətlərdədir:

- ərzaq təhlükəsizliyinin dayanıqlı təmin edilməsi;
- iqlim dəyişmələrinin və digər amillərin kənd təsərrüfatına mənfi təsirinə azaldılması;
- az şoranlaşmış torpaqların təbii yolla şoransızlaşdırılması;
- alternativ enerji mənbələrindən istifadə edərək şoran torpaqlarda bağçılığın (xüsusi halda zeytun bağlarının becərilməsi) inkişaf etdirilməsi;
- sahənin ümumi səmərəliliyinin yüksəldilməsi.

1. Ərzaq probleminin dayanıqlı təmin edilməsi

Ərzaq problemi ümumbəşəri problemdir. Elə indinin özündə dünyada ərzaq çatışmazlığı özünü biruzə verir. Odur ki, dünya ölkələrinin hər birinin özünü ərzaqla təmin etməsi problemi qaldırılmışdır. Azərbaycanda da bu məsələ həmişə diqqət mərkəzində saxlanılır.

Futuroloqlar proqnozlaşdırmışlar ki, 2050-ci ildə ərzağa olan tələbat hazırki tələbatdan iki dəfə çox olacaqdır. Bu əhalinin artımı və ərzağa tələbatın struktur keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə əlaqədardır.

Azərbaycanda qida məhsullarına olan tələbatın dayanıqlı ödənilməsi üçün ərzaq bitkilərinin

becərilməsinə iki innovasiya dəstəyinin verilməsi zəruridir. Bunlardan birincisi - ərzaq bitkiləri becərilən torpaqların biotexnologiya əsasında məhsuldarlığının artırılması; ikincisi ərzaq bitkilərinin özlərinin daha məhsuldar növlərlə əvəz edilməsi və ölkədəki iribuynuzlu və xırdabuynuzlu heyvanların habelə quşların cinsinin və növünün yaxşılaşdırılması.

Hal-hazırda bir sıra ölkələrdə (İsrail, İspaniya, Hindistan və s.) ərzaq bitkiləri becərilən torpaqlar mikrobioloji təsir altında saxlanılır. Bu işə torpaqların məhsuldarlığının 1,7 dəfə artmasına imkan yaradır. Bu sahədə Hindistanın təcrübəsinin öyrənilməsi və Azərbaycanda tətbiq edilməsi olduqca faydalı ola bilər.

2. İqlim dəyişmələrinin və digər təbii amillərin kənd təsərrüfatına mənfi təsirinə azaldılması

Burada biz yağmurlu mövsümlərdə Kür çayının daşması nəticəsində çay boyunca yerləşən aran rayonlarının kənd təsərrüfatına və digər sahələrə vurduğu zərərin və törətdiyi fəsadların qarşısının alınması məsələsinə baxacağıq. Bu məsələnin həllinə verilən innovasiya dəstəyi ideyası aşağıdakılardan ibarətdir:

Kür çayı boyunca Aran rayonlarında su anbarları tikilməli və yağmurlu mövsümdə çayın su tutarından artıq olan sular bu anbarlara yönəldilsin. Bu iş eyni bir Mərkəzdən idarə edilməlidir. Çayın daşmasının qarşısının alınması əlavə olaraq iki məsələnin həllinə də dəstək verəcəkdir:

Aran rayonlarında yay mövsümündə suvarmaya olan su çatışmazlığı aradan qaldıracaqdır və Kür çayı boyunca çəltikçiliyin inkişafına geniş imkan yaradacaqdır.

3. Az şoranlaşmış torpaqların təbii yolla şoransızlaşdırılması

Az şoranlaşmış torpaqların şoransızlaşdırılmasında şəkər çuğunduru bitkisinin xüsusiyyətindən istifadə etmək olar. Belə ki, bu bitkinin elə xüsusiyyəti vardır ki, torpağın şoransızlaşdırılmasına təsir edir.

Bu növbəli əkin sistemi üçün olduqca yararlıdır. Şəkər çuğunduru istehsalının artırılması ölkəmizdə şəkər istehsalının artırılmasına geniş imkan yaradar. Nəticədə, ölkəmizdə idxal olunan şəkər yerli istehsalla əvəz ediləcəkdir.

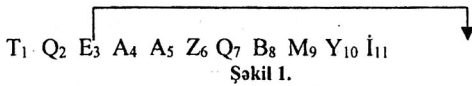
4. Alternativ enerji mənbələrindən istifadə edərək bağçılığın (xüsusi halda zeytun bağlarının becərilməsi) inkişaf etdirilməsi

Alternativ enerji mənbələrindən istifadə edilməsi günün ən aktual problemlərindən biridir. Günəş və külək enerjisindən istifadə vasitələrindən alınmış enerji su quyularından suyun üzə çıxarılmasında istifadə edilən nasoslara işləmələri üçün kifayət edir.

Günəş və külək enerjisindən istifadə etməyə Xəzər dənizi ətrafında geniş imkanlar vardır. İqlim şəraiti buna yol verir. Eyni zamanda Xəzər ətrafı yerlərdə istifadə edilməyən torpaq sahələri kifayət qədər çoxdur və bu torpaq sahələri kənd təsərrüfatı üçün bir o qədər də yararlı deyildir. Bu torpaqların kənd təsərrüfatı üçün yararlı olmamasının əsas səbəbi – torpaqların şoran olması və su təchizatının aşağı səviyyədə olmasıdır.

Torpağın şoransızlaşdırılması yüksək investisiya tutumludur. Bu əməliyyatı aparmadan belə Xəzəryanı torpaq sahələrindən bağçılıqda istifadə edilə bilər. Bağçılıq sahəsində orta səviyyədə şoranlığı olan torpaqlarda zeytun bağlarının becərilməsi mümkündür. Alternativ enerji mənbələrindən istifadə etməklə yığılan su ehtiyatlarından bu bağların becərilməsində istifadə ediləcəkdir. Yeni salınmış bağlar orta hesabla beş ildən sonra meyvə verəcəkdir. Bu meyvələrdən isə Azərbaycanda zeytun yağı istehsalının genişləndirilməsində istifadə olunacaq. Zeytun yağına dünya bazarlarında tələbat çox olduğundan Azərbaycan tərəfindən dünya bazarlarına çıxarılan zeytun yağları asanlıqla reallaşacaqdır.

Burada verilən layihə ideyasının reallaşdırılmasının gedişinin alqoritminin simvolik operator dilində ümumiləşmiş təsviri Şəkil 1-də verilmişdir.

Şəkil 1-də aşağıdakı işarələmələr qəbul edilmişdir:

T_1 – salınacaq bağ üçün torpaq sahəsinin seçilməsi;

Q_2 – torpaq sahəsinə yaxın yerdə su quyusunun qazılması;

E_3 – qazılan quyudan alınan suyun suvarmaya yaralı olmasının yoxlanılması;

A_4 – su yararlı olan halda alternativ enerji vasitələrinin (günəş batareyalarının, külək

mühərriklərinin, köməkçi materialların və s.) alınması, daşınması və su quyusuna yaxın yerdə quraşdırılması;

A_5 – su tutarlarının (xüsusi halda çənlərin) daşınması və quraşdırılması;

Z_6 – zeytun tınglərinin əkilməsi;

Q_7 – damcı üsulu ilə suvarmanın kompleks avtomatlaşdırılması sisteminin yaradılması və quraşdırılması;

B_8 – bağların yüksək texnologiya əsasında becərilməsi;

M_9 – bağlar bar verdikdən sonra (orta hesabla 5 ildən sonra) zeytun meyvələrinin yığılması;

Y_{10} – yığılmış meyvələrin zeytun yağı çəkilən müəssisələrə yağ çəkilməsi üçün göndərilməsi;

$İ_{11}$ – işin başa çatması.

Layihə təklifinə verilən innovasiya dəstəklərinə: alternativ enerji mənbələrindən istifadə edilməsi, damcı üsulu ilə suvarmanın kompleks avtomatlaşdırılmış idarəetmə sisteminin tətbiqi və bağların yüksək texnologiya əsasında becərilməsi aiddir.

Layihə təklifi həyata keçirildikdən sonra alınmış zeytun yağları dünya bazarına çıxarıla bilər və asanlıqla reallaşar. Nəticədə – ölkəmizin ixrac potensialı artırılır və ərzaq probleminin həllinə qismən dəstək verilir.

Ümumi səmərəliliyin yüksəldilməsi

Sahənin problemlərinə verilən hər bir dəstək yekun nəticədə onun ümumi səmərəliliyinə təsir edir. Lakin elə innovasiya dəstəkləri vardır ki, o sahənin ümumi səmərəliliyinin perspektivliyini mütləq olaraq təmin edir. Bunlara misal olaraq aşağıdakıları göstərmək olar:

- biotədqiqatların aparılması və mikrotexnologiyaların işlənilməsi üzrə Yüksək Texnologiyalar Parkının Azərbaycanda yaradılması;

- kənd təsərrüfatı müəssisələrinin müəyyən ittifaqlarda, kooperativlərdə birləşdirilməsi əsasında yeni daha güclü qurumların yaradılması;

- kənd təsərrüfatı məhsullarının regionlar üzrə əkininin ixtisaslaşdırılması;

- torpaqlar üzrə müasir səpin üsulunun seçilməsi;

- alternativ enerji mənbələri hesabına şoran torpaqlarda kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının genişləndirilməsi;

- klasterləşmə imkanlarından geniş istifadə edilməsi [4].

Fikrimizcə, yaxşı olardı ki, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalına dair Strateji Yol Xəritəsinin reallaşdırılması üçün innovasiya dəstəyinin verilməsi üzrə Dövlət Proqramı qəbul edilsin.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi. Bakı, 2016, 157 s. 2. Tağıyev A.H. Strateji Yol Xəritəsinin həyata keçirilməsi üzrə mülahizələr. (İqtisadiyyat qəzeti, №44 (987) 02-08 noyabr 2017-ci il; №46 (988) 09-15 noyabr 2017-ci il) 3. Tağıyev A.H., Əmirov İ.B., Əzizov Z.F. İnnovasiyanın idarə edilməsinə elmi yanaşmalar. Bakı, "Vektor", 2020, 66 s. 4. Əliyev T.N. Klasterlər: Beynəlxalq təcrübə və innovativ inkişaf, monoqrafiya, Bakı, "Elm və bilik", 2019, 536 s.

Innovation for instruction for the implementation of the strategic road map (syx) on the production and processing of agricultural products in the republic of Azerbaijan

Z.F. Azizov

The article contains examples of innovation support developed for the successful implementation of SYX on the production and processing of agricultural products in the Republic of Azerbaijan.

Keywords: strategic road map; realization; innovation support; food safety; desalination of soil; biological technology; reservoirs; paddy farming.

Иновация для инструкции по реализации стратегической дорожной карты по производству и переработке сельскохозяйственной продукции в республике Азербайджан

З.А. АЗИЗОВ

В статье приведены примеры инновационной поддержки, разработанной для успешного внедрения по производству и переработке сельскохозяйственной продукции в Азербайджанской Республике.

Ключевые слова: стратегическая дорожная карта; реализация; поддержка инноваций; безопасности пищевых продуктов; опреснение почвы; биологическая технология; резервуары; рисовое хозяйство

E-mail: isgenderzadeh@rambler.ru